

До Спеціалізованої вченої ради Д 55.051.07
Сумського державного університету
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної
освіти Національного університету «Львівська політехніка»
Остапенка Олексія Івановича
на дисертацію Кравчук Мар'яни Юріївни на тему «Адміністративно-
правове забезпечення протидії біотероризму»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за
спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право**

Актуальність дисертаційної роботи та її зв'язок з науковою тематикою
Сьогодні, внаслідок розвитку сучасних біотехнологій та появою синтетичної біології класичні форми тероризму зазнають кваліфікаційних змін, зміщуючи акценти на біологічний напрям, що є більш об'ємним за масштабами та становить значно суттєвішу загрозу, в порівнянні з іншими засобами масового ураження з огляду на потенціал ураження цілі. Зниження вартості та доступності технологій створює ситуацію у світі, коли відкривається доступ до генерування біологічних агентів та токсинів не лише в спеціальних лабораторіях високого рівня секретності, але і в підпільних закладах, з огляду на доступність інформації про штами небезпечних вірусів в просторах Інтернету. Загроза розповсюдження інфекційних речовин на людей, тварин, рослин та інший біосвіт стає наразі черговим викликом для людства, як біологічного виду.

Біологічна безпека, протидія біотероризму є невід'ємною складовою національної безпеки, проте будь-які вказівки стосовно питань щодо небезпеки техногенного, у тому числі ядерного та біологічного тероризму; впливу шкідливих генетичних ефектів у популяціях живих організмів, генетично змінених організмів, біотехнологій тощо, на жаль, – відсутні. Така стійка тенденція актуалізує дослідження протидії біотероризму, шляхом установа

позитивних моментів та прогалин чи неточностей у чинному антитерористичному вітчизняному законодавстві з метою розробки науково обґрунтованих, конструктивних і збалансованих зі світовим досвідом пропозицій щодо удосконалення такої протидії.

До того ж, фрагментарність розгляду теоретичних та практичних питань означеної проблематики, формування та запровадження суперечливого антитерористичного законодавства, недостатньо ефективна практика боротьби з біологічним тероризмом та пошук шляхів реалізації належного адміністративно-правового забезпечення протидії біотероризму свідчать про актуальність та своєчасність теми дисертації.

Дисертаційна робота виконана у межах планових науково-дослідних робіт юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України та безпосередньо пов'язана з адміністративно-правовими аспектами НДР «Організаційно-правові засади раціонального використання та охорони природних ресурсів» (номер державної реєстрації 0115U003454).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації базується на використанні творчого потенціалу вітчизняних і зарубіжних учених даного профілю.

Об'єкт та предмет дослідження не викликають суттєвих зауважень. Так, об'єктом дослідження виступають суспільні відносини в сфері адміністративно-правового забезпечення протидії біотероризму.

Предметом дисертаційної роботи є адміністративно-правове забезпечення протидії біотероризму в Україні.

Методологічною основою дисертаційної роботи стали загальнонаукові та спеціально-правові методи наукового пізнання. Зокрема, у процесі наукового дослідження були застосовані такі методи: історико-правовий, формально-логічний, формально-юридичний, філософсько-діалектичний, системний,

структурно-функціональний, моделювання, метод аналізу та синтезу, правове прогнозування, метод порівняльного правового дослідження.

Науковий апарат рецензованої наукової роботи та її автореферату є достатньо високим, матеріал викладено логічно, чітко, доступно, послідовно і юридично грамотно. Позиції, які відстоює авторка, ґрунтуються на досягненнях сучасного адміністративного права, екологічного права, а також правових аспектах біотехнологій, біотехнологічної діяльності, біобезпеки, біоетики, генної інженерії. Власні думки, висновки, пропозиції Кравчук М. Ю. підтверджує фактами, критичним аналізом чинного законодавства, а також висловлених позицій фахівців даної галузі.

Достовірність та наукова новизна положень і результатів, одержаних особисто здобувачем

Одержані у процесі наукового дослідження результати є достовірними. Викладені у дисертаційній роботі Кравчук М. Ю. теоретико-правові положення достатньою мірою науково обґрунтовані. Вони враховують значний обсяг опрацьованих джерел, в тому числі національні нормативно-правові акти щодо забезпечення протидії біологічному тероризму в Україні.

Дисертантка у дослідженні сформулювала теоретичні висновки та обґрунтувала практичні рекомендації, які містять елементи новизни і концептуально розв'язують проблему підвищення ефективності боротьби з біотерористичними актами. Це надало змогу виділити найбільш значущі: – констатовано, що кожна держава протягом історичних періодів свого розвитку озброювалась і продовжує озброюватись усіма необхідними засобами, не завжди законними і гуманними, з ціллю захисту чи нападу. Йдеться про розроблення, наявність і використання біологічної та токсичної зброї, спрямованої на знищення людей, тварин і рослин, а також руйнацію інших видів життя, отруєння атмосфери, водних ресурсів, продуктів харчування, тощо; – сформовано перелік причин, які можуть безпосередньо чи опосередковано впливати на зростання рівня біотерористичних загроз, зокрема: подальше загострення військового протистояння на Сході України, що може

супроводжуватися ростом різних видів актів терористичної спрямованості; об'єднання суб'єктів протиправної суспільно-економічної діяльності з корумпованими представниками державного апарату управління та їхнє прагнення до політичної влади, що сприяє переходу різних видів тероризму до засобів впливу у політичній сфері з метою зростання рівня поширення сфер власного впливу; постійне відставання державного (адміністративного) контролю за сферою протиправної діяльності через неналежну підготовку представників правоохоронної та судової систем тощо; – запропоновано поняття біотероризму як антисоціального феномену, що являє собою складне явище матеріального світу, прояви якого людство відчуває протягом усієї своєї історії; – обґрунтовано, що дефініція «біонебезпечні види діяльності» тісно пов'язана з проблемою розробки, вироблення, накопичення, передачі іншим та зберігання мікробіологічних та інших біологічних агентів або токсинів; – визначено перелік соціальних та правових наслідків реалізації біозагроз в аспекті означення мети спричинити загибель, захворювання чи інше неповноцінне функціонування людей, тварин, рослин або зараження довкілля тощо.

Важливим здобутком наукової новизни є пояснення Кравчук М. Ю. щодо вживання терміну «протидія» у випадку із застосуванням адміністративно-правових заходів. Зокрема, згідно з авторською позицією, відносно біотероризму «протидія» характеризується запобіжно-профілактичною ознакою, спрямованою на усунення соціальних, політичних і економічних чинників, сприятливих для здійснення суспільно-небезпечної діяльності терористів. Водночас для поняття «боротьба» характерна конкретна направленість на нейтралізацію біотероризму (стор. 277 дисертації). Тому використання терміну «боротьба» для інтерпретації дій проти біотероризму як вкрай небезпечного антисоціального явища буде не комплексним.

Мають високий рівень аргументи на користь висновку, що питання про правову характеристику управлінських функцій представників державних органів, і, відповідно, про їхнє правове закріплення, не є абстрактно-

теоретичним, а безпосередньо практичним. Як справедливо наголошує дисертантка, таке розуміння веде до вдосконалення їх правового статусу, результативності виконання приписів закону (стор. 265 дисертації).

На наш погляд, здобувачка цілком слушно зазначає, що запровадження адміністративно-правового режиму надзвичайної екологічної ситуації, як інструменту протидії біотероризму, дозволяє застосувати ряд заходів, спрямованих на припинення проявів біологічного тероризму, виявлення причетних осіб до вказаного діяння, здійснення щодо них оперативно-слідчих заходів, зупинення поширення біологічної загрози на відповідній території, боротьбу з існуючими наслідками та запобігання поширенню небезпечних штамів та епідемій в майбутньому (стор. 319 дисертації). Однак, при цьому авторка наголошує на вторинності значення адміністративно-правового режиму щодо протидії біологічному тероризму, адже його запровадження вже є наслідком вчинення біотерористичного акту. Первинну роль, щодо протидії проявам біологічного тероризму відіграють заходи запобігання, попередження та профілактики вказаного явища (стор. 335 дисертації).

Очевидним досягненням є ґрунтовна праця над удосконаленням системи розробки та вжиття ефективних заходів з недопущення різних проявів фінансування біотероризму. Зокрема важливим моментом у цьому процесі авторка визначає боротьбу з таким фінансуванням шляхом переслідування та покарання осіб, що його вчиняють (стор. 357 дисертації). До того ж дослідження цього питання здійснюється дисертанткою на підставі аналізу міжнародних документів, які визначають нагальну необхідність зміцнювати міждержавне співробітництво у справі розробки та вжиття ефективних заходів із недопущення різних проявів фінансування тероризму.

Значимість результатів дослідження для науки та практики, рекомендації щодо їх використання

Результати дисертаційного дослідження Кравчук М. Ю. є вагомим внеском у науку адміністративного права, що полягає у формуванні теоретико-правового підґрунтя для підвищення ефективності адміністративно-правового

забезпечення протидії біотероризму в Україні. Положення, які викладені в дисертації та виносяться на захист, отримані авторкою особисто. Висновки наукової роботи мають повністю самостійний характер.

Наукові положення та рекомендації, отримані в результаті дослідження у вигляді практичних пропозицій, можуть бути використані для розроблення нормативно-правових актів, направлених на врегулювання відносин у сфері протидії біотероризму; для зростання ефективності діяльності суб'єктів, що здійснюють боротьбу з біотероризмом; для подальшого розвитку науки адміністративного, екологічного права, права природокористування в частині наукових розробок, спрямованих на вдосконалення механізму практичної протидії можливим загрозам біотерористичної діяльності з боку вищих органів державної влади; з метою викладання навчальних курсів «Екологічне право», «Адміністративне право», «Право природокористування», «Міжнародне публічне право», а також під час підготовки їх навчально-методичного забезпечення: підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, методичних розробок. Акти впровадження включені в додатки дисертації.

Особистий внесок здобувача

Основні положення та результати дослідження відображені у 34 наукових публікаціях, з-поміж яких одноосібна монографія, 19 статей – у журналах, віднесених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 4 статті – у зарубіжних юридичних наукових періодичних виданнях, 10 тез наукових повідомлень на науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах.

Апробація матеріалів дисертації є достатньою. Зокрема, основні положення дисертаційної роботи оприлюднено в доповідях на таких всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання економіки, фінансів, обліку, менеджменту та права: теорія і практика» (м. Полтава, 2 серпня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та стан дотримання і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 16-17 серпня 2019

р.); Міжнародна науково-практична конференція «Права та обов'язки людини у сучасному світі» (м. Одеса, Україна, 8-9 листопада 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 15-16 листопада 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні погляди на актуальні питання правових наук» (м. Запоріжжя, 22-23 листопада 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Новітні тенденції сучасної юридичної науки» (м. Дніпро, 6-7 грудня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Харків, 17-18 січня 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (м. Одеса, 17-18 січня 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, 24-25 січня 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у ХХІ ст.» (м. Запоріжжя, 24-25 січня 2020 р.).

Зміст тексту роботи відповідає змістові опублікованих наукових праць за темою дослідження, а також наведеній загальній характеристиці дисертації та викладанню її основного змісту й висновків у авторефераті. Відповідно, вказуємо на їх ідентичність. Структура дисертації побудована згідно з логікою викладання матеріалу і завершується чітко сформульованими висновками.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту роботи

Водночас поряд із зазначеними позитивними моментами у дисертаційному дослідженні є деякі спірні положення, що потребують публічного обговорення під час захисту дисертації.

1. Відповідно до аналізу історичного досвіду формування біотероризму як суспільно негативного явища сучасної дійсності авторка розглядає біотероризм наступним чином: 1) як негативне антисоціальне явище, що являє собою складну соціальну систему, детерміновану взаємодією негативних факторів зовнішнього середовища й відповідних особливостей

суб'єкта тероризму; 2) як правову оцінку та відображення даного суспільно негативного явища у чинному законодавстві; 3) як здійснення процесу удосконалення на принципах законності практики протидії біотероризму (стор. 68 дисертації). Проте, виходячи зі змісту наукового дослідження, Кравчук М. Ю. розкриває сутність біотероризму значно ширше. Тому така позиція, на наш погляд, потребує додаткового обґрунтування.

2. На стор. 142 дисертації авторка зазначає, що для боротьби з проявами біологічного тероризму недостатньо керуватися лише нормами національного законодавства. На її думку, відтворення норм національного права в нормах міжнародного права і, навпаки, слугує досягненню ефективних результатів у сфері боротьби з біотероризмом та подоланню його негативних наслідків. При цьому виникає логічне запитання щодо дієвості та ефективності національних нормативно-правових актів в питанні боротьби з біотероризмом на теперішній час?

3. У підрозділі 1.3 «Біотероризм як загроза біобезпеці держави» здобувачка частково розкриває питання забезпечення біобезпеки в історичному ракурсі. Зважаючи на присутність у дисертації підрозділу 1.1 «Основні передумови формування біотероризму: історичний нарис», вважаємо за доцільне розглядати вищезазначене питання саме у цьому підрозділі наукової роботи.

4. Заслуговує на увагу розроблена авторкою систематизація біоризиків (стор. 202-209 дисертації), яка відображає їх специфічні ознаки й особливості. Разом з тим дисертантці слід було б конкретизувати й інші види біоризиків, враховуючи, що в наш час постійно з'являються новітні патогенні організми, продукти сучасних біотехнологій.

5. Основним органом державної влади, що здійснює адміністративно-правове забезпечення протидії біотероризму, Кравчук М. Ю. називає Раду національної безпеки і оборони України (РНБО) (стор. 286 дисертації). При цьому до основних інституцій у сфері адміністративно-правового забезпечення боротьби з біотероризмом авторка також відносить: Кабінет Міністрів України,

Державну надзвичайну протиепізоотичну комісію при Кабінеті Міністрів України, Службу безпеки України, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство енергетики та захисту довкілля України, Державну службу України з надзвичайних ситуацій та Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Виникає логічне питання: чи варто виділяти основних органів серед основних, якщо кожен з них виконує відповідну ключову роль в питаннях протидії проявам біотероризму?

6. На стор. 351 наукової праці авторка зазначає, що серед проблем ефективного забезпечення протидії біотероризму в Україні важливе місце займає наша система охорони здоров'я, яка на сьогодні характеризується як складна, консервативна та фінансово незабезпечена сфера суспільства. З огляду на це питання привертають нашу увагу головні функціональні блоки охорони здоров'я. Зокрема, для виявлення й усунення причин негативного впливу на здоров'я населення шкідливих факторів навколишнього середовища застосовується група функцій первинної профілактики. Вочевидь, за умов відсутності фахового санітарного нагляду значно зростатиме показник епідемічних спалахів, ризиків поширення особливо небезпечних інфекцій. Саме тому, дисертантці варто було б зробити акцент не на наслідках неправильного виконання профілактичних функцій, а на самих змінах медичних послуг для того, щоб довести їх результативність та ефективність.

7. Аналізуючи діяльність Інтерполу як другої найбільшої після ООН міжнародної організації, що відіграє одну з провідних ролей у сфері боротьби з біотероризмом, Кравчук М. Ю. вказує на низку переваг, які несе в собі міжнародне поліцейське співробітництво. Такий самий підхід здобувачка застосовує і до інших міжнародних організацій (підрозділ 4. 2). Але, на нашу думку, наукове дослідження значно виграло б, якби авторка більш детально розглянула ряд недоліків у роботі цих організацій та зупинилася на проблемних моментах співпраці України з ними.

Загальний висновок

В цілому зазначені нами недоліки мають переважно дискусійний характер та жодним чином не зменшують наукової та практичної цінності дисертаційного дослідження та не впливають на позитивну характеристику роботи.

Зазначений вище аналіз та оцінка дисертації дають підстави стверджувати, що дисертаційна робота Кравчук Мар'яни Юріївни є завершеною самостійною науковою працею, актуальним та якісним дослідженням проблем адміністративно-правового забезпечення протидії біотероризму.

Дисертаційна робота за змістом, структурою, актуальністю, оформленням, науковою новизною та висновками відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її авторка – Кравчук М. Ю. заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та
інформаційного права

Навчально-наукового Інституту права,
психології та інноваційної освіти

Національного університету

«Львівська політехніка»

[Handwritten signature]

О. І. Остапенко

Підпис засвідчую:

Вчений секретар

[Handwritten signature]

Р. Б. Брилинський